

Oudheid

Alain Bresson, *The making of the ancient Greek economy. Institutions, markets, and growth in the city-states*. Vertaald door Steven Rendall (Princeton University Press; Princeton en Oxford, 2016) 620 p., krt., tbl., grf., €41,12 ISBN 9780691144702

Wetten, burgerschap en bloei: de economie van de Griekse *polis*

Het debat over de antieke economie heeft zich in de decennia volgend op Moses Finleys monumentale *The Ancient Economy* (1973) aanvankelijk vooral gericht op de economische geschiedenis van de Romeinse wereld. Dit was niet geheel onlogisch: voor critici van Finleys substantivistische totaalmodel van de antieke economie was het laaghangende fruit vooral te vinden in de stormachtige economische ontwikkeling die vanaf de eerste eeuw vóór Christus in de mediterrane wereld zichtbaar wordt; als aangetoond kon worden dat het model van Finley voor Rome niet opging, zou het *de facto* ook voor de Griekse wereld aan zeggingskracht inboeten. De Griekse economie – de basis van waaruit Finley ooit vertrok – speelde lang slechts een marginale rol in dit discours. Sinds de millenniumwisseling is dit echter aan het veranderen: er wordt meer onderzoek gedaan naar de economische geschiedenis van de Griekse en Hellenistische wereld, en er verschijnen steeds meer kleinere en grotere studies naar (deelaspecten) van zaken als handel, demografie, en technologie.

Een toegankelijk overzichtswerk ontbrak echter nog, en precies dit is de ambitie waarmee de in het Engels vertaalde en (sterk) bewerkte heruitgave van Bressons *L'économie de la Grèce des cités* (Parijs, 2007-2008) op de markt is gebracht. Het is een rijk boek geworden, dat wat traag op gang komt, maar de lezer uiteindelijk meeneemt op een veelzijdige en gedetailleerde reis door de wereld van het economisch leven bij de oude Grieken. Het boek is voor een breed publiek verplichte

kost – zeker voor economisch historici van de oudheid en voor historici van de Griekse en Hellenistische wereld – al zal niet iedereen even enthousiast zijn over het beeld dat Bresson de lezer voorspiegelt: de auteur positioneert zich vierkant in het kamp der (neo-)modernisten en benadrukt de mate waarin handel en handwerk de basis konden vormen voor rijkdom, en de vergevorderde ontwikkeling van allerhande economische instituties. Voor een als algemene introductie bedoeld werk kiest Bresson daarmee misschien wel erg nadrukkelijk positie in een debat dat deels nog gevoerd moet worden, maar hij komt in zijn argumentatie over het algemeen goed beslagen ten ijs – zeker voor zover het gaat om literaire en epigrafische bronnen.

Het boek begint met een inleidend hoofdstuk waarin Bresson de geschiedenis van het debat over de antieke economie schetst en het conceptuele raamwerk van de *New Institutional Economics* introduceert. Vervolgens valt het boek uiteen in twee delen – respectievelijk getiteld 'structures and production' en 'market and trade'. Het eerste deel gaat over de ecologische, historische, juridische en sociale structuren die aan de basis lagen van het economische leven. Hierbij ligt logischerwijze een sterke nadruk op de voedsleconomie – landbouw en visserij – en op de impact van zaken als grondbezit, zeggenschap over visgronden aan de kust; ook zaken als transportkosten, klimaat, en demografische tendensen komen aan bod. Het tweede deel gaat over de instituties die vormgaven aan markten en

handel – aan bod komen de *agora* en het *emporion*, de rol van (munt)geld, en het handelsverkeer dat de *polis*-grenzen oversteeg. Het eerste deel waaiert breed uiteen (maar bevat veel relevante observaties), het tweede deel is veel sterker gefocust en heeft een duidelijkere narratieve lijn.

Bresson benadrukt het fundamentele verschil tussen enerzijds de op burgerschap gebaseerde economieën van de Griekse *poleis* en anderzijds de op absolute macht gebaseerde economieën van de bronstijd en van het Nabije Oosten. Hij betoogt dat het dit burgerschap – en het daarmee samenhangende individuele eigendomsrecht – was dat de basis vormde voor het op markten gebaseerde economische systeem zoals dat in de archaische tijd ontstond in het Aegeïsche gebied, en dat de Griekse *poleis* een niet eerder vertoonde voorspoed gaf (p.437). Het gaat hierbij overigens niet om ‘vrije’ markten: Bresson laat herhaaldelijk, en overtuigend, zien dat *poleis* alerhande regelgeving hanteerden die ervoor moesten zorgen dat tekorten en hongersnoden achterwege bleven. Zo was het verkopen van eenmaal geïmporteerd en lokaal geproduceerd graan in een aantal *poleis* (waaronder Athene) taboe. Ook transacties op de *agora* en in het *emporion* waren aan strikte regels onderworpen, waarop streng werd toegezien door stedelijke *officials*. Bresson benadrukt de keerzijde hiervan: goederen (en met name graan) werden van de markt gehouden, waardoor het soms onmogelijk was overschotten in

de ene plaats in te zetten om tekorten in de andere plaats te verzachten – waardoor de alom gevreesde hongersnood soms toch kon toeslaan.

Het boek is toegankelijk en leesbaar geschreven, met veel sprekende voorbeelden, maar het is wel voortdurend erg duidelijk dat het hier gaat om een Engelse vertaling van Franse tekst. Bressons vertaler – Steven Rendall – is vaak erg letterlijk te werk gegaan, waardoor, met name in de zinsstructuur, de tekst soms onnatuurlijk aanvoelt. Ook zijn sommige woorden anders vertaald dan in de Engelstalige vakliteratuur gebruikelijk is – het is ‘mediterranean triad’ en niet ‘mediterranean trilogy’. Het gebruik van ‘international trade’ voor ‘long-distance trade’ is niet alleen ongebruikelijk maar ook incorrect: een *polis* is geen natie, en eigenlijk ook geen staat in de moderne zin des woords. Er is meer kritiek te leveren – het boek is erg lang en soms wat langdradig, besteedt vrijwel geen aandacht aan de rol van Magna Graecia en Sicilië, en maakt vooral erg weinig chronologisch onderscheid. Bresson schetst een institutioneel raamwerk, maar hoe dat raamwerk zich in de tijd ontwikkelde blijft onderbelicht. Dat is jammer, maar het doet nauwelijks afbreuk aan het belang van dit boek, dat zijn plaats in zowel onderzoek als onderwijs zeker zal vinden – wellicht juist omdat de auteur zo nadrukkelijk positie kiest.

Miko Flohr, Universiteit Leiden